

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

В.о. завідувача кафедри

_____ Р. О. Максимович

« ____ » _____ 2023р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

Тема: **ВИКЛЮЧЕННЯ ДЕРЖАВИ-ЧЛЕНА ЗІ СКЛАДУ РАДИ ЄВРОПИ:
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА НАСЛІДКИ**

Виконавець: Бескровна Анастасія Сергіївна

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Стрельцова Ольга Вікторівна

Нормоконтролер: викладач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Головатенко Марина Юріївна

Київ- 2023

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	2
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА ДЕРЖАВ У РАДІ ЄВРОПИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПІДХОДИ.....	7
1.1. Критерії членства та склад держав-членів Ради Європи.....	7
1.2. Міжнародно-правова природа інституту припинення членства держави у складі Ради Європи.....	15
РОЗДІЛ 2. ВИКЛЮЧЕННЯ ДЕРЖАВИ-ЧЛЕНА ЯК СПОСІБ ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА В РАДІ ЄВРОПИ.....	22
2.1. Добровільний вихід та виключення держави-члена зі складу Ради Європи.....	22
2.2. Правові підстави виключення держави-члена зі складу Ради Європи.....	28
2.3.Юридична процедура виключення держави-члена зі складу Ради Європи...	31
РОЗДІЛ 3. ВИКЛЮЧЕННЯ РФ ЗІ СКЛАДУ РАДІ ЄВРОПИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	34
3.1. Передумови та правові підстави виключення РФ зі складу Ради Європи....	34
3.2. Міжнародно-правові та національні наслідки виключення РФ зі складу Ради Європи.....	39
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

ЄС – Європейський Союз

РЄ – Рада Європи

ОБСЄ – Організація Безпеки та Співробітництва в Європі

МО – Міжнародні організації

ЄК – Європейські Конвенції

МКС – Міжнародний кримінальний суд

ММО – Міжнародні міжурядові організації

ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що Рада Європи є однією з найбільших та найвпливовіших міжнародних організацій, яка виступає за зміцнення демократії, захист прав людини, свободу слова і думки та розвитку правової культури в Європі, тому виключення з Ради Європи має серйозні наслідки для держави, яка грубо порушила Статут РЄ.

Виключення держави-члена зі складу Ради Європи є важливим питанням, яке останнім часом привертає все більше уваги у зв'язку з недавнім прецедентом щодо РФ. Саме тому в роботі приділяється увага дослідженню того не численного досвіду щодо припинення членства, який наявний у організації за понад сімдесят років її функціонування, а також аналізується підходи до визначення можливих шляхів подальшого розвитку відносин з цією міжнародною організацією та її державами-членами, та ймовірні наслідки виключення.

Держави-члени Ради Європи мають низку зобов'язань, спрямованих на просування прав людини, демократії та верховенства права. З іншого боку, членство в цій впливовій міжнародній організації можна припинити. Саме тому ми вбачаємо, що дослідження процедури виходу з Ради Європи може допомогти у розумінні ролі та важливості цієї міжнародної організації у зміцненні демократії, прав людини та розвитку правової культури у Європі. Це питання є важливим і з точки зору міжнародного права, а також впливає на саму Раду Європи та її діяльність.

Перелік українських та іноземних вчених, які досліджували цю тему. Питання членства держав в Раді Європи і зокрема виключення держави-члена зі складу Ради Європи досліджували такі українські та іноземні вчені як: Д.В. Аббакумова, Ю.Ю. Акіменко, Т.О. Анцупова, Ф.Бенуа-Ромер, М.Бреєр (M.Breuer), Д.О.Гребенюк, Л.Г. Заболоцька, О.К. Канєнберг-Сандул, Г.Клебес, О.В. Пасечник, Й.Полакевич (J.Polakiewicz),

А.Роєр(A.Royer), А.-К.Спек (А.-К.Speck), В.В.Форманюк, А.Л. Федорова, Т.С. Федорова, Р.Ф. Харитонов, Т.І. Шинкаренко, С.Шмаль (S.Schmahl), Є.Яскерня (J.Jaskiernia).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз правових підстав та наслідків виключення держави-члена зі складу Ради Європи, вплив на права людини та демократію. Розглянути процедуру прийняття та виходу з РС на прикладі країн. Завданням дослідження є:

- охарактеризувати критерії членства та склад держав-членів Ради Європи;
- дослідити міжнародно-правову природу інституту припинення членства держави у складі Ради Європи;
- порівняти добровільний вихід та виключення держави-члена зі складу Ради Європи;
- визначити правові підстави виключення держави-члена зі складу Ради Європи;
- опрацювати юридичну процедуру виключення держави-члена зі складу Ради Європи;
- розкрити зміст передумов та правових підстав виключення РФ зі складу Ради Європи;
- встановити міжнародно-правові та національні наслідки виключення рф зі складу Ради Європи;

Об'єктом дослідження є процес виключення держави члена з міжнародної організації за порушення Статуту та невиконання своїх міжнародних зобов'язань.

Предметом дослідження є передумови, підстави та наслідки виключення держави-члена зі складу Ради Європи.

Методологічну основу роботи склали застосування юридичного, загальнонаукового, діалектичного, історико-правового, методу прогнозування та порівняльно-правового методів.

Застосування юридичного методу послугувало для дослідження змісту Статуту Ради Європи та інших Конвенцій, порівняльно-правовий метод застосований для визначення спільного і відмінного у темі добровільного виходу та виключення держави-члена зі складу Ради Європи.

Серед загальнонаукових методів застосовувались діалектичний, який застосовано до дослідження генезису та етапів розвитку Ради Європи та метод прогнозування, який охарактеризував ще раніший можливий вихід РФ з Ради Європи.

Апробація результатів дослідження: Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у межах наступних науково-практичних конференцій:

- ”Добровільний вихід та виключення держави-члена зі складу Ради Європи: порівняльна характеристика” (23 Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених “Політ. Сучасні проблеми науки”, 05.04.2023, НАУ);
- “Виключення держави-члена зі складу Ради Європи: проблемні аспекти”(3 Міжнародна науково-практична конференція “Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії та практики 2023”, 20.04.2023, НАУ).

Структура роботи та обсяг дипломної роботи. Структура дипломної роботи зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Дипломна робота складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, якими охоплюються сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (50 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи 59 сторінок, у тому числі список використаних джерел - 6 сторінок.

РОЗДІЛ 1. НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА ДЕРЖАВ У РАДІ ЄВРОПИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПІДХОДИ

1.1. Критерії членства та склад держав-членів Ради Європи.

Рада Європи далі (РЕ) була створена 5 травня 1949 року у Лондоні. Як зазначає Єжи Яскернія у своїй статті “Rada Europy jako „organizacja wartości” вона є однією з найстаріших міжнародних організацій, також її називають “організацією цінностей”[40, с. 1].

Саму ідею створення Ради Європи вперше назвав Вінстон Черчілль у промові в університеті Цюриху. Він закликав до створення “Сполучених Штатів Європи” на кшталт Сполучених Штатів Америки[13, с. 2].

Потім ідея створення Європейського парламенту була оголошена на "Європейській конференції", організованій Міжнародним комітетом руху за європейську інтеграцію в Гаазі 10 травня 1948 року. Конгрес завершився прийняттям політичної резолюції, яка закликала до скликання Європейського парламенту, створення Хартії прав людини та заснування суду для забезпечення дотримання Хартії[49, с. 2].

Сполучені Штати, також підтримали ідею політичної співпраці між демократіями Західної Європи, включаючи майбутню Федеративну Республіку Німеччину (ФРН)[49, с. 2].

У липні 1948 року французький уряд підтримав ідеї, висловлені на Гаазькій конференції, і запропонував створити Європейський парламент. Однак британський уряд був налаштований скептично і попросив надати додаткову інформацію про те, як буде скликатися такий парламент. Щоб прояснити це питання, Міжнародний комітет руху за європейську інтеграцію підготував конкретні пропозиції, які були представлені зацікавленим урядам у меморандумі від 18 серпня 1948 року [49, с. 2].

Уряд Франції підтримав пропозиції, що містилися в меморандумі від серпня 1948 року, і за підтримки уряду Бельгії 2 вересня 1948 року

представив план на розгляд Постійного комітету Брюссельської конвенції. В результаті Франція і Бельгія запропонували іншим членам Брюссельської конвенції (Люксембургу, Нідерландам і Великій Британії) створити Європейський парламент з консультативною роллю і відповідальністю за представлення поглядів європейських громадян. Європейський парламент складався б з представників, призначених національними парламентами, і приймав би рішення більшістю голосів [49, с. 2]. Згодом вони досягли компромісу та 10 держав взяли участь у конференції зі створення Ради Європи [49, с. 2].

Важливим етапом стали наслідки Другої світової війни, які переконали багатьох людей у життєвій необхідності міжнародного співробітництва для запобігання війнам і створення умов для співпраці між державами. РЄ стала символом та уособленням демократії Східної та Західної Європи [1, с. 2].

Рада Європи, як регіональна міжурядова організація, була створена для забезпечення процесу політичної інтеграції та сприяння економічному і соціальному розвитку, культурі, науці і техніці.

Вона була створена для заохочення та розвитку прав людини та основних свобод у післявоєнній Європі. Засновники Ради мали на меті створити союз держав, відданих принципам індивідуальної свободи, політичної свободи та верховенства права, які є основою справжньої демократії. Згідно зі статтею 3 Статуту Ради Європи, "кожна держава-член Ради Європи визнає, що принцип верховенства права та здійснення прав і основоположних свобод усіма, хто перебуває під її юрисдикцією [42, с. 2].

Держави-члени також висловили думку, що "зміцнення миру, заснованого на міжнародній справедливості та співробітництві, має важливе значення для виживання людських суспільств і цивілізацій" [47].

У преамбулі Статуту РЄ зазначено, що "з метою підтримки і подальшого розвитку цих ідеалів соціального та економічного прогресу всі

європейські країни, які поділяють подібні погляди, і вони повинні бути більш згуртованими". Сформульована конкретна мотивація, пов'язана з вірою в те, що "існує потреба в більш тісній згуртованості". Відповідно, кожна країна вважала, що "для того, щоб задовольнити цю потребу і виражені прагнення власного народу, слід створити організацію, яка б об'єднала європейські країни в більш тісний союз" [47].

СРСР негативно ставився до створення Ради Європи та інших європейських інтеграційних проєктів, вбачаючи в них наміри європейських капіталістичних країн співпрацювати проти СРСР. Відносини між СРСР і Радою Європи почалися в 1970-х роках. У 1970-х роках почалися обміни з Радою Європи з таких питань, як молодіжна політика, охорона навколишнього середовища та охорона природи, а до кінця 1980-х років СРСР був учасником різних конвенцій [16].

Починаючи з 1985 року було зроблено перші кроки до запровадження демократії в Центральній та Східній Європі. Переконавшись, що єдність у різноманітності є основою багатства європейської спадщини, Рада Європи відзначила, що їхня спільна традиція та європейська ідентичність не зупиняються на кордонах між різними політичними системами, зосереджуючись на культурному співробітництві як засобі сприяння міцне взаєморозуміння між народами та між урядами. Рада Європи, охоронець прав людини, стала своєрідною передпокою для переговорів про перехід від диктатури до демократії [27].

6 липня 1989 року в першому зверненні радянського лідера до асамблеї західноєвропейських парламентаріїв Михайло Горбачов висунув нову пропозицію щодо роззброєння. У 1989 році асамблеї Угорщини, Польщі, СРСР і Югославії отримали статус спеціального гостя, що створило шлях для їх повного приєднання [27].

Після падіння Берлінської стіни 9 листопада 1989 року Генеральний секретар Ради Європи заявив, що Рада є єдиною організацією, здатною охопити всі країни Європи, коли вони приймуть демократичні правила [27].

6 листопада 1990 року, посилаючись на вступ його країни до Ради Європи, міністр закордонних справ Угорщини сказав, що ця подія стала першим кроком у відновленні єдності континенту. Невдовзі були розроблені спеціальні програми, щоб допомогти європейським партнерам у процесі демократичного переходу та стати повноправним членом європейської демократичної та правової спільноти [27].

З ініціативи Франсуа Міттерана 8-9 жовтня 1993 р. у Відні відбувся перший саміт глав держав і урядів країн-членів Ради Європи. Віденський саміт підтвердив і розширив політику розширення Ради Європи. Це також заклало основу для Протоколу 11 до Європейської конвенції з прав людини, зробивши її механізм більш оперативним та ефективним [27].

Було також зазначено, що "не може бути тривалого миру, якщо кожна країна не буде підтримувати демократію, верховенство права і захист прав людини". Якщо в державі не дотримуються прав людини, то ймовірно існуватимуть ризики встановлення тоталітарного режиму, де права людей будуть порушуватись.

Від самого початку існування організації в конституціях держав-членів закріплюються такі поняття, як права людини і громадянина, верховенство права і демократія. Важливим є питання правової природи документів, які виникають у системі Ради Європи.

Серед міжнародних угод схвалених РЄ були прийняті: Європейська конвенція з прав людини, головною метою якої було зобов'язати держав-учасниць гарантувати дотримання на своїх територіях прав та свобод людини; додаткові протоколи до Європейської конвенції з прав людини, Європейська культурна конвенція (1955), Європейська соціальна хартія (1961), Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995),

Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1996), Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (2007) та інші. Великим досягненням було створення Європейського суду з прав людини — першого міжнародного судового органу, наділеного компетенцією розглядати індивідуальні заяви за фактом порушень прав, закріплених у Конвенції [34, с. 312].

Рада Європи була створена після Другої світової війни, тому її членство поступово розширювалося і пройшло різні етапи. Оскільки не всі країни відповідали вимогам для членства. Деяким країнам знадобилися роки, щоб приєднатися до Ради Європи та адаптувати свої національні правові системи до критеріїв вступу [1, с. 439].

Рада Брюссельського договору передбачала створення міністерського комітету наділеного повноваженнями приймати рішення, і консультативної асамблеї, члени якої мали призначатися відповідно до процедур їхніх урядів, як того вимагала Велика Британія. До Ради Брюссельського договору входили такі країни : Франція, Велика Британія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург. П'ять країн-учасниць Брюссельського договору запросили Ірландію, Італію, Данію, Норвегію та Швецію взяти участь у Конференції зі створення Ради Європи, яка відбулася в Сент-Джеймському палаці в Лондоні 3 травня [с. 3].

Після підписання 5 травня Статут організації набув чинності 3 серпня 1949 року, коли Люксембург здав на зберігання сьому ратифікаційну грамоту Британському уряду сьому ратифікаційну грамоту [49, с. 3].

Поступово, впродовж років у РЄ збільшувалася кількість держав-членів, у 1949 році до Ради Європи приєдналися Греція та Туреччина, а пізніше Ісландія (1950 р.), Німеччина (1951 р.), Австрія (1956 р.), Кіпр (1961 р.), Швейцарія (1963 р.), Мальта (1965 р.), Португалія (1976 р.), Іспанія (1977 р.), Ліхтенштейн (1978 р.), Сан-Марино (1988 р.), Фінляндія (1989 р.) [13, с. 5] .

У 1989 році було запроваджено статус “спеціального гостя” ПАРЄ, цей статус надавався СРСР, Польщі, Угорщині та Югославії після падіння Берлінської стіни. Але у країн яких був статус “спеціального гостя” не було права голосувати[13, с. 5].

У 1993 році глави держав та урядів Ради Європи прийняли Віденську декларацію, яка засуджує тоталітарні ідеології, відродження агресивного націоналізму та територіальних амбіцій, а також закликала до загального миру та стабільності на континенті. Таким чином, повне прийняття положень Декларації стало політичною умовою для прийняття держави як повноправного члена до складу Ради Європи[8].

Як наголошує Р. Хармсен, «членство у Раді Європи та прийняття її системи захисту прав людини на практиці стали рівнозначними поняттями». Багато років велися дискусії хто може вступити до Ради Європи. У п. 2 Рекомендації 1247 (1994) вказано: «Членство в Раді Європи, у принципі, відкрите лише для держав, чия територія повністю або частково належить до Європи та чия культура тісно пов’язана з європейською культурою»[13, с. 7]. Але такі країни, як Вірменія, Грузія, Азербайджан також хотіли мати право для вступу. Так як чітких кордонів Європи не було визначено, цим країнам дали дозвіл подати заявку на членство.

Статут РЄ має три головних принципи, які є умовою для прийняття до організації — демократія, захист прав людини та верховенство права. Приймають рішення щодо прийняття заявника у члени статутні органи: Комітет Міністрів та Парламентська Асамблея [32].

Стаття 10 Статуту Ради Європи визначає, що головними органами Ради Європи є Комітет міністрів і Рада (нині Парламент). Головними органами Ради Європи є Комітет міністрів і Парламентська Асамблея, яким надає підтримку Секретаріат. Важливим наслідком географічного розширення Ради Європи стало створення загальноєвропейської системи, що вплинуло на

політичні, фінансові та кадрові аспекти функціонування організації. Це також вплинуло на функціонування Ради Європи[35, с. 99].

За словами Романа Харитонова та Андрія Грози, "Комітет міністрів є вищим керівним органом Ради Європи і складається з міністрів закордонних справ держав-членів Ради Європи. Відповідно до свого мандату, він формулює та затверджує програму діяльності Ради Європи, бюджет Ради Європи, розглядає рекомендації Парламенту та приймає відповідні рішення. Він також здійснює нагляд за виконанням рішень ЄСПЛ державами-відповідачами. Комітет міністрів Ради Європи може оцінювати ситуацію в кожній державі-члені у сфері демократії, прав людини та верховенства права. Така оцінка може бути проведена на прохання держави-члена або Генерального секретаря, або на підставі рекомендації Ради Європи"[34, с. 312].

Стаття 22 Статуту РЄ визначає, що Парламент є дорадчим органом, який обговорює відповідні питання, що належать до його компетенції, і передає свої висновки у формі рекомендацій Комітету міністрів. Крім того, Парламент також уповноважений контролювати виконання окремими державами-членами зобов'язань, які вони взяли на себе при вступі до Ради Європи [32].

Для того, щоб приєднатися до Ради Європи, держави повинні взяти на себе певні, іноді численні та далекосяжні зобов'язання. Вони викладені в Парламентських висновках щодо вступу нових держав-членів і в рішеннях Комітету міністрів, які розглядають заявки на вступ до Ради Європи. Беззаперечним є той факт, що на початку 1990-х років Рада Європи дещо знизила умови для нових членів. Це було пов'язано з низьким рівнем демократії та дотримання прав людини в колишніх комуністичних країнах[13, с. 9].

Відповідно до статті 4 Статуту Ради Європи, Комітет міністрів може запросити будь-яку європейську державу, яка, на його думку, здатна і бажає

виконати положення статті 3, стати державою-членом Ради Європи. Держави стають членами Ради Європи шляхом подання листа з проханням про вступ на ім'я Генерального секретаря. Зазвичай це відбувається на церемонії, організованій під час засідання Комітету міністрів на рівні міністрів.

Після розпаду СРСР та Югославії утворилася значна кількість нових незалежних держав і переважна більшість із ратифікували Статут РЄ, серед них були : Естонія(1993), Литва(1993), Латвія(1995), Україна(1995), Молдова(1995), Грузія(1999), Азербайджан(2001), Вірменія(2001)та інші. Тому склад держав-членів поступово розширився до 47 держав-членів.

Станом на 2023 рік Рада Європи налічує 46 держав-членів. Серед держав-членів була також РФ, доки не почала повномасштабне вторгнення в Україну внаслідок чого була виключена з Ради Європи. Єдиною державою у Європі, яка досі не ратифікувала Статут РЄ та не набула членства в цій впливовій та авторитетній організації залишається Білорусь. Це єдина держава в Європі, яка використовує смертну кару, як найвищу міру покарання.

На думку одного з вчених, “розширення Ради Європи на схід мало досить позитивний вплив, змінивши роль європейської системи захисту прав людини. На противагу цьому, країни Центральної та Східної Європи, які не входили до цієї системи і приєдналися до неї пізніше, не мали належного розуміння того, як Конвенція буде застосовуватися на практиці.

Їхні правові системи були не готові"[13, с. 10].

Виходячи з цього, варто погодитися з думкою В. Садурського, який вказує на те, що з приєднанням нових країн Європейський суд з прав людини почав більше займатися не розглядом справ індивідуального характеру, а оцінкою правових систем, які мають недоліки у сфері захисту прав людини. І це дійсно так, адже останніми роками Європейський суд з прав людини почав ухвалювати все більше вагомих рішень, які вказують на системні недоліки у національному законодавстві та практиці[1, с. 13].

Отже, створення і функціонування РЄ стало основою для формування європейської системи захисту прав людини та правових засад для зміцнення демократії та верховенства права. Членство в Раді Європи є дуже важливим, адже йдеться про захист прав і свобод громадян країни, яку ратифікувала Статут і Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод. Членство в Раді Європи має багато привілеїв, по-перше, це звернення до Європейського суду громадян держави-члена РЄ, по-друге, це захист прав людини.

1.2. Міжнародно-правова природа інституту припинення членства держави у складі Ради Європи.

Як вже зазначено вище Комітет Міністрів приймає рішення щодо прийняття та припинення членства Ради Європи. У разі грубого порушення Статуту РЄ Комітет може призупинити право держави-учасниці на представництво у Раді Європи, просити вийти її з Ради або виключити таку державу.

“Комітет здійснює нагляд за імплементацією державами-учасницями конвенцій та угод, наглядає за дотриманням державами рішень Європейського суду з прав людини. Діяльність Комітету Міністрів спрямована на виконання рішень страсбурзької зустрічі 1997 року, зокрема щодо удосконалення механізму контролю за дотриманням прав людини у державах-учасниках. Комітет Міністрів приймає також декларації та резолюції з актуальних політичних питань та міжнародних проблем, часом його рішення є основою для європейських конвенцій та угод”[19, с. 101].

Відповідно до Статуту Ради Європи є 2 статті, які регулюють припинення членства. Згідно зі 7 статтею Статуту Ради Європи “Будь-який член Ради Європи може вийти з неї шляхом офіційного повідомлення Генерального секретаря про свій намір”. Та стаття 8 Статуту Ради Європи, яка говорить проте що, “Будь-який член Ради Європи, який грубо порушив

статтю 3, може бути тимчасово позбавлений права представництва, і Комітет Міністрів може попросити його вийти з Ради згідно зі статтею 7. Якщо такий член Ради не виконує це прохання, Комітет може прийняти рішення про припинення його членства в Раді, починаючи з дати, яку може визначити Комітет”[19, с. 101].

Статут РЄ передбачає санкції за невиконання державами своїх фінансових зобов'язань. Згідно зі статтею 9, Комітет міністрів Ради Європи може призупинити право представництва в Комітеті та ПАРЄ члена, який не виконав свої фінансові зобов'язання.

“Членство в Раді Європи вважається таким, що надає державам можливість вирішувати проблеми шляхом пошуку компромісу, виробити загальноєвропейські правові позиції для забезпечення єдиного розуміння та застосування цінностей та прав, що охороняються Радою Європи”[26, с. 34].

Як зазначає Костянтин Дзегцяров і Донал К Коффі “постійне невиконання державою-членом своїх зобов'язань може розглядатися як ознака кризи в міжнародній організації. Незважаючи на це, немає узгодженості щодо того, як слід розуміти кризу і що саме є причиною для ініціювання процедури виключення. Більше того, не зовсім зрозуміло, які саме докази має надати міжнародна організація, щоб обґрунтувати своє рішення про призупинення чи виключення” [38, с. 449].

Розгляд питання про призупинення повноважень держави-члена ініціюється пропозицією про призупинення від принаймні одного представника. Ця пропозиція включається до порядку денного сесії, на якій вона має розглядатися. Зацікавлена держава-член інформується через Генерального секретаря про рішення, прийняте у її справі. У цьому повідомленні зазначаються юридичні та фінансові наслідки рішення[38, с. 452].

Згідно зі статтею 27 Правил процедури, цей самий механізм має застосовуватися, коли Комітет вирішує, чи повинен відсторонений член

припинити членство або припинити відсторонення. Є кілька можливих модальностей того, як ця процедура може працювати на практиці [38, с. 452].

Статутні документи Ради Європи досить розпливчасті щодо того, що може викликати процедуру статті 8. Невиконання статті 3 Статуту є достатнім, але лише якщо вона була «серйозно порушена», хоча цей термін не визначено. Таким чином, будь-яка держава-член може запропонувати Комітету міністрів розглянути питання про призупинення повноважень держави-члена за порушення статті 3. Це особливо проблематично через абстрактний характер цінностей, які захищаються статтею 3: права людини, демократія та верховенство права — ускладнює оцінку визначення «серйозного порушення» [38, с. 452].

У 1960-х роках таким стало рішення Європейської комісії з прав людини, яка виявила численні порушення Європейської конвенції з прав людини в Греції. Це рішення потягнуло за собою безліч наслідків для Греції. Відбулося це все внаслідок державного перевороту у Греції. У 1960-х роках Греція переживала політичну нестабільність і жорстокі зіткнення, які завершилися військовим переворотом у 1967 році. Хунта або режим “чорних полковників”, права військова диктатура, правила країною до 1974 року [38,с.453].

Як зазначає юрист Марко Головач у своїй статті: “ Вихід агресора з Ради Європи”: вихід Греції з Ради Європи у 1970 році мав наступні правові та фінансові наслідки:

“31 грудня 1970 року закінчився термін членства Греції в Раді Європи. Після цієї дати Греція більше не могла претендувати на будь-які права і вважалася не пов'язаною жодними зобов'язаннями, що випливають з її членства в Статуті Ради Європи або пов'язані з ним. Однак це не стосувалося зобов'язань, які вона взяла на себе за Конвенцією щодо подій, які відбулися до дати набуття чинності рішення про вихід” [6].

Греція більше не має права бути представленою статутним органом Ради Європи або будь-яким з її допоміжних органів. Греція більше не має права брати участь у заходах, що проводяться в рамках статутної діяльності Ради Європи, або отримувати вигоди від них [6].

Участь Греції в засіданнях або інших заходах, організованих Радою Європи, регулювалася правилами або практикою, що застосовувалися до участі європейських країн, які не були членами Ради Європи [6].

Греція була зобов'язана сплатити повний статутний внесок на витрати Ради Європи за 1970 рік. Це включало внески до загального бюджету Ради Європи, до бюджету часткової угоди про фонд для розселення біженців і перенаселення в Європі та до бюджету часткової угоди в галузі соціальної та громадської охорони здоров'я. Греція залишила за собою право погасити свою частку у фонді обігових коштів Ради та свою частку в можливих залишках позик за 1969 і 1970 фінансові роки [6].

Щодо часткових угод у сфері соціального забезпечення та охорони здоров'я: Греція могла б, якщо вона цього бажає, продовжувати брати участь як сторона адміністративних домовленостей про медичне обслуговування на морському, повітряному та наземному транспорті, укладених на основі цієї часткової угоди, в роботі Комітету з питань охорони здоров'я над цими домовленостями. Якщо Греція продовжуватиме брати участь у роботі Комітету громадського здоров'я після 31 грудня 1970 року, вона буде зобов'язана робити внески до бюджету відповідних часткових угод згідно з критеріями участі для країн, що не є сторонами”[6].

Щодо Національного фонду для розселення біженців та переміщених осіб в Європі Ніщо не перешкоджає Греції залишатися членом Фонду, якщо вона цього побажає, за попереднім погодженням з Виконавчою радою Фонду, на тих самих умовах, які регулювали її участь з моменту заснування Фонду; якщо Греція залишиться, вона зобов'язана робити внески до бюджету Фонду відповідно до часткових угод Фонду у відсотках, визначених Комітетом

міністрів за погодженням з Урядом Греції. Вихід Греції з Ради Європи не вплине на її статус як сторони Протоколу 3 до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [6].

Вихід Греції з Ради Європи не впливає на її статус сторони договорів та угод, укладених в рамках Ради Європи, які вона ратифікувала або підписала без застереження про ратифікацію, за винятком документів, сторонами яких можуть стати лише держави-члени Ради Європи[6].

31 грудня 1970 року Греція перестала бути учасницею Договору відповідно до статті 33(3) Договору про заснування Європи, але не була звільнена від своїх зобов'язань за Договором щодо дій, здійснених до цієї дати відповідно до статті 33(2) того ж Договору [6].

Генеральний секретар Ради Європи більше не може приймати на зберігання ратифікаційні грамоти договорів і конвенцій, підписаних Грецією після 31 грудня 1970 року із застереженнями щодо їхньої ратифікації [6].

Допоки Греція продовжує брати участь у діяльності Ради Європи, вона продовжує бути пов'язаною зобов'язаннями, що накладаються на Договірні Сторони Генеральною угодою про привілеї та імунітети Ради Європи та Протоколами I, II і IV до неї, і користуватися правами, що випливають з них, на користь цих Договірних Сторін [6].

Що стосується спеціальних зустрічей на рівні міністрів, організованих під егідою Ради Європи та за підтримки її Генерального секретаріату, можливість запрошення Греції, в принципі, повинна відповідати практиці, яка застосовується для запрошень європейських держав, які не є членами Ради Європи [6].

Доповідь ПАРЄ або розслідування Уповноваженого з прав людини, що описує масові порушення прав людини, можливо, також можуть ініціювати процедуру за статтею 8. Рішення ЄСПЛ згідно зі статтею 46(4) ЄКПЛ, яке підтверджує невиконання рішення Суду, потенційно також може виступати таким тригером. Стаття 46(4) запровадила процедуру порушення у разі

відмови виконати рішення ЄСПЛ. Відповідно до цієї процедури Комітет міністрів може «надіслати» справу назад до Великої палати ЄСПЛ, щоб встановити, що відповідна держава не виконала рішення [38, с. 450].

Малоймовірно, що після екстраординарного рішення Суду відповідно до статті 46(4) Комітет Міністрів продовжить звичайний нагляд за виконанням оригінального рішення. Суд може вказати часовий ліміт для виконання свого рішення за статтею 46(4), після чого Комітет міністрів має поставити питання про призупинення [38, с. 450].

Під «відповіддю» ми маємо на увазі процедури та дії в рамках це, які слідують за тригером. На щастя, Рада Європи мала багато можливостей «відшліфувати» свої процедури вислання. Таким чином, Комітет міністрів буде так би мовити “плавати в незвіданих водах”, якщо буде запущена процедура призупинення. Тут стверджується, що логічно, щоб процедури відсторонення та відрахування відображали процедури прийому. Рада Європи має більший досвід у прийнятті членів, і цей досвід може бути використаний у нещасливому випадку виключення[38, с. 453].

Комітет міністрів просить Асамблею висловити свою думку у формі резолюції. Вони часто містять повідомлення до Асамблеї щодо проблем або питань, які особливо хвилюють Комітет міністрів. Після того як Асамблея висловить свою думку, Комітет міністрів ухвалює, у разі необхідності, резолюцію, в якій запрошує державу-заявника стати членом і доручив Генеральному секретарю направити запрошення її уряду. Повноваження, надані Комітету міністрів щодо прийняття нових членів можуть здійснювати – як це насправді в більшості випадків зараз – заступниками міністрів. Рішення запросити державу приєднатися до Організації вимагає, однак, на міністерському рівні більшості у дві третини представників, які мають право засідати в Комітеті[38, с. 454].

Резолюція Комітету міністрів має запропонувати ПАРЄ висловити свою думку, чи справді це призупинення є необхідним. В інтересах прозорості та

справедливості Комітет міністрів повинен розкрити причину свого рішення розпочати процедуру за статтею 8. Тоді ПАРЄ може прокоментувати кожен окрему причину та загалом необхідність призупинення членства [38, с. 454].

Після отримання висновку ПАРЄ Комітет міністрів може прийняти рішення про призупинення членства. Здається, що Комітет міністрів може дати відповідній державі-члену певний час, щоб продемонструвати свою готовність співпрацювати та встановити чіткі показники, які мають бути виконані протягом певного періоду часу. Якщо держава не виконує вимог, Комітет міністрів може призупинити членство. Після призупинення відповідна держава-член може добровільно вийти. Якщо цього не станеться і порушення фундаментальних принципів Ради Європи триватимуть, Комітет міністрів може припинити членство [38, с. 454].

Технічно цей процес не є особливо складним і тривалим. Крім того, Комітет міністрів зберігає широкі повноваження щодо того, як тлумачити статтю 3 і як регулювати процедуру статті 8 на практиці. Здається, що дійсно серйозні порушення прав людини можуть виправдати початок процесу призупинення та припинення, хоча Кляйн стверджує, що «незважаючи на багато «серйозних порушень» принципів [Статті 3], скоєних членами, до сьогодні ні відбулося ні призупинення прав представництва, ні виключення з організації, ні добровільний вихід з Ради на основі резолюції Комітету в сенсі статті 8 Статуту РЄ» [38, с. 455].

Отже, припинення членства у РЄ регулюється Статутом та такі рішення приймає Комітет Міністрів. Процедура припинення членства відбувається за грубе порушення Статуту Ради Європи, а саме статті 3. Є два варіанти припинення членства зі складу Ради Європи: перший- це добровільний вихід, коли Комітет Міністрів дозволяє подати на вихід з РЄ, другий- це виключення, яке відбувається внаслідок грубих порушень держави-порушниці. У цьому підрозділі приведені два способи припинення

членства у Раді Європи: вихід Греції з політичних причин та виключення РФ за численні грубі порушення Статуту РЄ.

РОЗДІЛ 2. ВИКЛЮЧЕННЯ ДЕРЖАВИ-ЧЛЕНА ЯК СПОСІБ ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА В РАДІ ЄВРОПИ

2.1. Добровільний вихід та виключення держави-члена зі складу Ради Європи.

Рада Європи – авторитетна міжнародна організація, що об'єднує європейські країни на основі спільних цінностей таких як: права людини, демократії та верховенства права. У такій організації, як Рада Європи, важливо, щоб держави-члени дотримувалися всіх принципів і цілей, які організація прагне досягти. Однак іноді держава-член може добровільно вийти або бути виключеною з Ради Європи за серйозні порушення цих принципів. У разі порушення або недотримання принципів Рада Європи має право виключити державу-члена, і це право закріплено в Статуті РЄ [38, с. 446].

Процедура добровільного виходу держави-члена зі складу Ради Європи регулюється основними правовими актами організації, зокрема Статутом Ради Європи. Відповідно до Статуту, держава-член може письмово повідомити Генерального секретаря Ради Європи про своє намір добровільно вийти з організації. Після отримання такого повідомлення Генеральний секретар повідомляє про це інші держави-члени, а вихід держави з Ради Європи вступає в силу через певний строк, встановлений Статутом.

Добровільний вихід держави-члена зі складу Ради Європи має певні наслідки для самої держави та взаємовідносин з іншими країнами. Зокрема, така держава втрачає право брати участь у прийнятті рішень та голосуванні на засіданнях Комітету Міністрів Ради Європи. Крім того, виходячи з практики Ради Європи, добровільний вихід може вплинути на дипломатичні, політичні та економічні відносини держави-члена з іншими країнами.

Виключення держави-члена зі складу Ради Європи може статися у випадку систематичних та серйозних порушень принципів, закріплених в

Статуті та інших документах організації. Зокрема, порушення прав людини, засад та принципів демократії та правової держави можуть послужити підставою для виключення. Процедура виключення регулюється Статутом Ради Європи та Європейською конвенцією про захист прав людини.

Стаття 8 Статуту регулює процедуру виключення з членів Ради Європи. Тобто держава, яка грубо порушила ст. 3 Статуту, «може бути тимчасово позбавлена права представництва, і Комітет Міністрів може запропонувати їй вийти з Ради згідно зі ст. 7». Якщо держава не погодиться з пропозицією Комітету Міністрів самотійно вийти з організації, Комітет приймає рішення про припинення членства з дати, яку він сам визначить [13, с. 11].

Рада Європи не виключає відразу державу-члена за порушення, а надає державам можливість вирішувати проблеми шляхом пошуку компромісу, виробити загальноєвропейські правові позиції для забезпечення єдиного розуміння та застосування цінностей та прав, що охороняються Радою Європи. Вступ до Ради Європи це демократичний вибір держави, її бажання зміцнювати гарантії захисту прав людини та розвивати демократичні інститути всередині країни. Щоб вступити до Ради Європи держава має дотримуватися трьох принципів – плюралістична демократія, верховенство права і захист прав людини [26, с. 34].

Але, на жаль, в історії Ради Європи є випадки виходу держав зі складу Ради Європи, що говорить нам про порушення державою Статуту Ради з практики існує три основні причини для ініціювання припинення членства та виключення:

- зміна політичного режиму, державний переворот;
- акт збройної агресії;
- порушення прав людини та відмова від співпраці з міжнародною організацією [38, с. 449].

Повертаючись до історії Ради Європи варто згадати приклади, при яких держави-члени приймали рішення про вихід з організації. По-суті, за всю

історію організації таких випадки було два. Однією з таких держав є Греція. У квітні 1967 року група полковників(так звана хунта або режим “чорних полковників”) захопила владу в Греції. Оскільки Греція була членом Ради Європи і мала угоду про асоціацію з Європейським співтовариством, обидві організації повинні були визначити свою позицію щодо нового військового режиму. Дуже скоро політики в парламентських асамблеях обох організацій почали співпрацювати з метою запровадження санкцій проти Греції[50,с. 1]. Замість виборів, військові ввели масові арешти, воєнний стан і цензуру[26, с. 33].

У той час Данія, Норвегія, Швеція та Нідерланди подали міждержавний позов проти грецького уряду відповідно до статті 33 ЄКПЛ. На фоні наміру інших держав Греція повідомила про денонсацію Конвенції відповідно до статті 15 ЄКПЛ.12 грудня 1969 року міністр закордонних справ Греції оголосив про вихід Греції з Ради Європи відповідно до статті 7 Статуту про Раді Європи. Формально Греція була членом Ради Європи до 31 грудня 1970 року[26, с. 33].

“Комісія, яка вже не існує, склала звіт на 1100 сторінок. Жахливі методи катувань і жорстокого поводження, а також страждання людей від рук їхніх мучителів чітко проступають. Грецький випадок став першою міждержавною справою, де взагалі було виявлено порушення Конвенції, включаючи порушення статті 3 ЄКПЛ , заборона нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження та тортур. У листопаді 1969 року остаточний звіт Комісії просочився в європейську пресу і розкрив його зміст. У цій напруженій обстановці Комітет міністрів зібрався в грудні 1969 року, щоб обговорити можливе призупинення Греції з Ради Європи. 12 грудня 1969 року міністр закордонних справ Греції оголосив про вихід Греції з Ради Європи відповідно до статті 7.Формально Греція була членом Ради Європи до 31 грудня 1970 року”.

“Коли Греція була готова анексувати Кіпр, Туреччина втрутилася на острів у 1974 році. І Туреччина, і Греція на той час були членами НАТО. Грецькі полковники були остаточно усунені”.

На той час Європейська комісія з прав людини мала два варіанти розвитку подій: перша- це вигнати Грецію відповідно до порушення Конвенції та правил Ради, а інша- зберегти Грецію в системі, оскільки після виключення Рада не матиме жодного впливу на неї [38, с. 449].

Після відновлення демократії та повалення диктаторського режиму Греція у 1974 році поновилася в ряди Ради Європи та ратифікувала ЄКПЛ. Це перший випадок держави-члена, яка ратифікувала ЄКПЛ двічі [26, с. 34].

Другою причиною виключення є акт агресії. Причинами виключення також можуть вважатися відсутність співпраці з організацією та грубі порушення прав людини [38, с. 450]. Починаючи з 1980 р. в Туреччині відбувся військовий переворот, який супроводжувався численними порушеннями прав людини. Тоді Асамблея прийняла рішення про призупинення повноважень турецької делегації і відновила їх тільки після виборів, які були проведені в Туреччині у 1983 та 1984 рр [13, с. 11].

Першою в історії державою, яка була виключена за грубі порушення статуту РЄ була Росія. РФ вже давно заслуговувала на виключення з РЄ, але Комітет вірив, що вона може змінити свій шлях, як ми бачимо ні.

16 березня 2022 року РФ припиняє членство у РЄ, через грубі порушення ст.3 Статуту РЄ. Як зазначають на офіційному сайті Ради Європи, “Міністри підтвердили своє рішуче засудження всіх порушень прав людини та міжнародного права з боку Росії, включаючи напади на українських цивільних осіб, цивільну інфраструктуру та культурну і релігійну спадщину, і закликали Росію негайно припинити агресію, вивести свої окупаційні війська з території України та звільнити всіх викрадених осіб, у тому числі тих, які були насильно переміщені на територію російської федерації. Вони закликали звільнити всіх викрадених цивільних осіб, включаючи тих, хто був насильно

переміщений на територію російської федерації. Міністри зобов'язалися мобілізувати всі ресурси Ради Європи для забезпечення повної відповідальності російської федерації за порушення прав людини”[27].

Комітет міністрів підтвердив свою повну підтримку і солідарність з Україною та непохитну відданість повазі до незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів.

“Учасники зустрічі також переглянули пріоритети Ради Європи у світлі нових реалій на континенті та підкреслили необхідність посилення просування цінностей організації по всій Європі, зокрема через співпрацю з громадянським суспільством, у тому числі в Росії та Білорусі. Щоб забезпечити стійкість організації та її здатність ефективно виконувати свою місію і мандат, міністри вирішили колективно надати фінансові ресурси для заповнення прогалини в бюджеті на 2022 рік після виключення росії 16 березня. Комітет міністрів також розгляне питання організації четвертого Саміту глав держав та урядів”[27].

“15 березня 2022 року Міністр закордонних справ Російської Федерації подав Генеральному секретарю Ради Європи заяву про добровільний вихід держави з Організації та повідомив про намір денонсувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року відповідно до статті 58 Конвенції”- так зазначає Тетяна Анцупова у своїй статті “Наслідки виключення РФ з Ради Європи”[2].

Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба привітав це рішення, написавши у Twitter, що "Росія, яка веде жорстоку агресивну війну проти України і скоїла численні військові злочини, не місце в європейських інституціях"[2].

У відповідь міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров заявив, що Росія вийде з Ради Європи в будь-якому випадку. За словами Лаврова, дискурс організації в останні роки стає "все більш русофобським" і "визначається односторонніми інтересами Заходу"[2].

Як зазначає Анн-Катрін Спек у своїй статті “Насправді, робота з державами, які не бажають співпрацювати, не є абсолютно новим викликом для судів. Суд вже давно має досвід пошуку шляхів виконання своєї функції встановлення фактів, коли відповідач не допомагає або навіть відверто перешкоджає поясненню того, що сталося. Це можна побачити на прикладі справи про сумнозвісну програму видачі ЦРУ, яка, як зазначає О'Бойл, по суті, характеризувалася спробами держав діяти "під покровом темряви". Росія, зокрема, неодноразово намагалася перешкоджати розгляду справи в Страсбурзі. У двох гучних міждержавних справах, Грузія проти Росії (I) і Грузія проти Росії (II), російська влада не змогла надати важливі докази, запитувані Судом, а також у справі Шамаєв та інші проти Грузії і Росії (справа про екстрадицію заявника-чеченця з Грузії і його подальше утримання під вартою в Росії) і Шамаєв та інші проти Грузії і Росії (справи про екстрадицію і подальше утримання під вартою заявників-чеченців з Грузії), Росія не сприяла доступу до затриманих і фактично заблокувала виїзну місію, заплановану Судом”[46].

Після виключення з РЄ громадяни Росії все більше зустрінуться з жахливими наслідками. Вони не зможуть звертатися до Європейського суду з прав людини, а Москва не матиме зобов'язання відмовитися від смертної кари.

Отже, якщо порівнювати добровільний вихід та виключення члена зі складу Ради Європи, добровільний вихід має значні переваги, а саме: ініціатива яка походить від самої держави-члена, яка висловлює своє бажання покинути Раду Європи, немає необхідності доводити конкретні порушення, оскільки добровільний вихід ґрунтується на свободі вибору держави-члена. Що стосується виключення держави, воно має негативні наслідки для самої держави-порушниці, а саме: ініціатива щодо виключення може походити від інших держав-членів або Комітету Міністрів, які виявляють серйозні порушення принципів Ради Європи, виключення

здійснюється внаслідок систематичних та серйозних порушень принципів Ради Європи, зокрема прав людини, демократії та правової держави.

2.2. Правові підстави виключення держави-члена зі складу Ради Європи.

Правові підстави для виключення держави-члена з Ради Європи можуть відрізнятися залежно від обставин і характеру порушень, скоєних державою-членом. Є низка правових підстав для виключення з Ради Європи, а саме:

- серйозні та постійні порушення принципів і цінностей Ради Європи: Рада Європи заснована на принципах демократії, верховенства права та захисту прав людини. Якщо держава-член постійно і грубо порушує ці основоположні принципи, це може призвести до обговорення і дій, спрямованих на її виключення;

- невиконання зобов'язань: держави-члени Ради Європи мають певні зобов'язання, в тому числі щодо виконання міжнародних договорів та рішень Європейського суду з прав людини. Якщо держава-член неодноразово не виконує свої зобов'язання, вона може зіткнутися з наслідками, які потенційно можуть призвести до виключення;

- призупинення членства: Перш ніж розглядати питання про виключення, Рада Європи може прийняти рішення про призупинення членства держави-члена. Призупинення може бути накладено, якщо є докази серйозного і системного порушення цінностей і принципів організації. Призупинення членства тягне за собою тимчасову втрату певних прав і привілеїв в рамках Ради Європи;

- політичний тиск і дипломатичні зусилля: Виключення з Ради Європи вимагатиме значного політичного тиску та дипломатичних зусиль з боку інших держав-членів. Рішення про виключення держави-члена, як правило, є

результатом консенсусу між іншими державами-членами, оскільки Рада Європи діє на основі міжурядового співробітництва;

- вплив на державу-члена: Виключення з Ради Європи матиме серйозні політичні та дипломатичні наслідки для відповідної держави-члена. Це означатиме втрату довіри і, ймовірно, призведе до ізоляції держави в рамках європейської спільноти;

“Рада Європи потребує фінансових ресурсів для досягнення своїх статутних цілей. Її бюджет складається з внесків держав-членів, які розраховуються за спеціальною формулою, що враховує чисельність населення та ВВП відповідної країни. У 2018 році бюджет Європейської Ради становив трохи більше ніж 466 мільйонів євро, з яких близько 260 мільйонів євро надійшло з регулярного бюджету. Для порівняння, річний бюджет Суду Європейського Союзу становить майже 400 мільйонів євро. Для порівняння, діяльність ЄСПЛ (включаючи виконання рішень) становить близько 78 мільйонів євро, що становить менше чверті бюджету РЄ. У порівнянні з цим, бюджет РЄ видається обмеженим. Незважаючи на цю відносну свободу дій, в останні роки деякі держави-члени почали кидати РЄ фінансовий виклик. Вони не сплачують свої внески до бюджету РЄ у відповідь на рішення Ради Європи. Відповідно до цього несплата внесків до бюджету РЄ є підставою для призупинення права представництва в Комітеті”[38, с. 458].

Важливо зазначити, що виключення держави-члена з Ради Європи є винятковою і рідкісною подією. Організація в першу чергу зосереджується на залученні, діалозі та співпраці для вирішення проблем та просування своїх основних цінностей серед країн-членів.

Як уже було зазначено вище, для Ради Європи найбільшою цінністю є виконання трьох принципів — плюралістичної демократії, захисту прав людини та верховенства права. Відповідно до Статуту визнання та дотримання цих принципів є головною умовою для прийняття держави у члени організації, а також основним та стійким зобов'язанням для усіх її

членів. Однак іноді держава-член може порушувати ці принципи, що може призвести до її виключення зі складу Ради Європи. Виключення держави-члена зі складу Ради Європи базується на правовій основі, закріпленій у Статуті Ради Європи та інших документах організації. Основними документами, які регулюють процедуру виключення, є Статут Ради Європи та Європейська конвенція про захист прав людини.

Статут Ради Європи передбачає, що держава-член може бути виключена зі складу організації у випадку систематичних та серйозних порушень принципів, на яких ґрунтується Рада Європи. Зокрема, це стосується порушень прав людини, демократії та правової держави.

Зосереджуючись на правах людини, верховенстві права, демократії та мирному співробітництві, Рада Європи, як правило, розглядає виключення як крайній захід. Метою санкцій є забезпечення дотримання державами-членами нормативних зобов'язань організації. Вторинною метою є збереження легітимності організації в цілому. Іншими словами, якщо немає іншого способу переконати або змусити державу виконувати свої зобов'язання, її можуть виключити. Водночас, виключення може підвищити легітимність міжнародної організації, продемонструвавши, що вона серйозно ставиться до дотримання своїх зобов'язань.

Існують певні закономірності в причинах і методах, за допомогою яких міжнародні організації призупиняють членство або виключають своїх членів, три з яких заслуговують на увагу в контексті нашої тематики. По-перше, установчі документи міжнародної організації повинні чітко передбачати можливість виключення. Якщо статут міжнародної організації не передбачає таких повноважень, а такі обставини існують, то виключення може вважатися незаконним .

По-друге, конфлікт в організації повинен виходити за межі звичайного рівня, тобто повинна існувати криза. Це означає, що держава-член РЄ, щодо якої розглядається питання про виключення, повинна серйозно знехтувати

законними цілями організації. Наприклад, у випадку агресії в організації, метою якої є мир, криза повинна досягти певного рівня, перш ніж може бути порушене питання про виключення.

Нарешті, навіть якщо можливість виключення передбачена статутом міжнародної організації, ця санкція повинна застосовуватися лише як крайній захід, після ретельного розгляду всіх відповідних факторів.

Отже, є низка правових підстав для виключення держави-члена зі складу Ради Європи, а саме грубе порушення Статуту Ради Європи, недотримання цінностей Ради Європи, невиконання зобов'язань у тому числі і фінансових, відмова від співпраці з Радою Європи.

2.3.Юридична процедура виключення держави-члена зі складу Ради Європи.

Виключення держави-члена зі складу Ради Європи є серйозним заходом, який може бути застосований в разі систематичних та серйозних порушень принципів, на яких ґрунтується Рада Європи.

“Виключення з міжнародної організації ставить цю організацію перед багатьма фундаментальними рішеннями. Один з цих виборів полягає в тому, чи є виключення і, як наслідок, втрата будь-якого впливу на виключену країну кращим варіантом, ніж намагання зберегти "проблемну" країну в складі організації. Якщо буде зроблено останній вибір, Рада продовжуватиме страждати від втрати легітимності, якщо "проблемна" країна продовжуватиме нехтувати фундаментальними цінностями організації. Це підводить нас до питання про те, де Рада Європи повинна провести червону лінію”[39].

“Виключення з Ради Європи означає, що будь-яка особа, яка перебуває під юрисдикцією колишньої держави-члена, чії права нібито порушені, втрачає можливість звернутися до ЄСПЛ. Генеральний секретар Ради Європи визначив це як одну з ключових проблем, пов'язаних з висилкою або виходом

з організації. Часто ЄСПЛ є останньою надією для найбільш вразливих людей, таких як ув'язнені або національні та етнічні меншини. Ця юридична процедура передбачає виконання певних етапів та залучення різних органів Ради Європи”[39].

Першим кроком у процедурі виключення є виявлення серйозних і постійних порушень принципів і цінностей Ради Європи державою-членом. Ці порушення зазвичай стосуються демократії, верховенства права та захисту прав людини.

Після виявлення серйозних порушень держави-члени та відповідні органи Ради Європи вдаються до політичного тиску та дипломатичних зусиль для вирішення ситуації. Це може включати двосторонні дискусії, багатосторонні зустрічі та публічні заяви, спрямовані на заохочення держави-члена до виправлення своїх дій та дотримання своїх зобов'язань.

Паралельно готуються звіти та оцінки, щоб документувати порушення та їхній вплив на принципи та цінності Ради Європи. Ці звіти можуть бути підготовлені різними органами організації, такими як Комітет міністрів, Парламентська асамблея, або спеціалізованими моніторинговими органами, такими як Венеціанська комісія або Європейський суд з прав людини.

Виключення з Ради Європи вимагає консенсусу між державами-членами. Це означає, що значна більшість, якщо не всі, держави-члени повинні погодитися з необхідністю і доцільністю виключення. Консенсус зазвичай досягається шляхом переговорів, дискусій та обміну інформацією між державами-членами.

Комітет міністрів, що складається з міністрів закордонних справ держав-членів або їхніх представників, відіграє важливу роль у процедурі видворення. Він обговорює ситуацію, розглядає звіти та оцінки і, зрештою, приймає рішення про виключення. Рішення зазвичай приймається кваліфікованою більшістю голосів або одностайно, залежно від правил і процедур Комітету.

Якщо рішення про виключення держави-члена прийнято, Комітет міністрів повідомляє відповідну державу-члена про її виключення. Виключена держава-член втрачає право голосу і представництво в органах Ради Європи. Вона також може зіткнутися з додатковими політичними та дипломатичними наслідками, такими як втрата взаємодії та співпраці з іншими державами-членами та потенційна шкода для її міжнародної репутації.

Вихід не обов'язково означає остаточне виключення. У певних випадках, після значної зміни обставин або дій держави-члена, може бути ініційований процес перегляду. Цей перегляд може призвести до відновлення виключеної держави-члена, якщо вона продемонструє відданість принципам і цінностям Ради Європи.

Отже, важливо зазначити, що процедура виключення є складною і може включати різні юридичні, політичні та дипломатичні міркування. Конкретні кроки та вимоги можуть відрізнятися на практиці залежно від наступних обставин і консенсусу, досягнутого між державами-членами.

РОЗДІЛ 3. ВИКЛЮЧЕННЯ РФ ЗІ СКЛАДУ РАДИ ЄВРОПИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

3.1. Передумови та правові підстави виключення РФ зі складу Ради Європи.

Після розпаду СРСР, нові незалежні країни, які входили до складу як республіки, почали приєднуватися до РЄ, серед них була і Росія. Варто згадати формулювання деяких положень Висновку ПАРЄ № 193 (1996) щодо членства Російської Федерації у Раді Європи. Так, у п. 7 зазначено: «Асамблея вважає, що Росія – у розумінні ст. 4 Статуту – явно бажає та буде здатна в найближчому майбутньому виконувати положення щодо членства у Раді Європи, які визначені у ст. 3...». На сьогоднішній день, ми бачимо невідповідність режиму Росії нормам Статуту РЄ [13, с. 8].

Росія була прийнята до Ради Європи у 1996 році і вже у 2000 році Російська делегація була позбавлена права голосу до січня 2001 року у зв'язку з ситуацією у Чечні [26, с. 11]. Цей випадок вже мав би дати розуміння Європі і всьому світу хто така Росія.

Після Другої Світової війни всі країни говорили один вислів "ніколи знову", але Росія продовжувала війни і свої жорстокі плани.

1 серпня 2008 року Росія починає збройний конфлікт у Грузії. Активні бойові дії припинилися, але Російські війська залишалися на території Грузії до 16 серпня. Після завершення розслідування МКС у Гаазі визнав винними у низці воєнних злочинів посадовців самопроголошеної Південної Осетії та російського військового, а не Росію. Другий випадок для світу та Європи також нічого не значив, ніхто не зупинив росію, вона все далі і далі скоювала і скоює воєнні злочини.

У квітні 2014 року мирна Україна потерпіла від війни на сході та анексії Криму. Квітень 2014 року. Парламент прийняв резолюцію 1990 (2014), якою тимчасово призупинив частину мандату російської делегації до кінця

2014 року у зв'язку з анексією Криму та військовою окупацією частини території України. ПАРЄ засудила дії Російської Федерації, охарактеризувавши їх як "грубе порушення міжнародного права". Парламентська Асамблея зазначила, що політичний діалог є найкращим способом досягнення компромісу, і тому повне виключення російської делегації з ПАРЄ може зробити такий діалог неможливим. Це пов'язано з тим, що Парламентська Асамблея залишається хорошою платформою для впливу російської делегації до політичної відповідальності на основі цінностей і принципів Ради Європи. У пункті 14 резолюції йдеться про наступне: "У цій кризовій ситуації Асамблея має повноваження і можливість поставити певні питання і факти перед однією зі своїх держав-членів, Російською Федерацією, і вимагати відповідей і підзвітності". Таким чином, депутати російського парламенту були позбавлені лише кількох прав в Асамблеї, таких як право голосу, представництво в основних органах ПАРЄ (Секретаріаті, Президії та Постійному комітеті) та участь у місіях спостерігачів ПАРЄ [13, с. 11].

У 2015 році ПАРЄ вимагала від Росії вийти з Криму та припинити військові дії на сході України, але все було марно.

Однак російська делегація не була виключена з ПАРЄ. Члени делегації можуть продовжувати брати участь у певних напрямках роботи ПАРЄ; ПАРЄ не відкликала мандат російської делегації у 2015 році, тобто її представництво не припинилося; ПАРЄ щорічно затверджує мандати делегацій усіх держав-членів відповідно до своїх внутрішніх процедур. Оскільки росія не виконала резолюцію ПАРЄ у 2015 році, існувала ймовірність того, що ПАРЄ не затвердить повноваження російської делегації у 2016 році. Щоб уникнути цього потенційного приниження, російська влада вирішила не подавати ці повноваження на затвердження, що призвело до самочинного призупинення представництва в ПАРЄ [38, с. 457].

Цей приклад показує, що Рада Європи налаштована на конструктивний діалог і що виключення буде останнім заходом, який може бути застосований до держави. До цього організація буде використовувати всі можливі заходи тиску, щоб змусити члена організації виконувати свої зобов'язання.

Одним із прикладів відмови від співпраці з Радою Європи є невиконання фінансових зобов'язань. У 2017 році Росія не сплатила дві третини свого внеску до регулярного бюджету РЄ. Вони виправдовували це відсутністю участі російської делегації в роботі ПАРЄ, яка, як описано вище, була фактично самоусуненням. Цей фінансовий тиск продовжився у 2018 році, коли Росія відмовилася сплатити 11 мільйонів євро, які мали бути сплачені 28 лютого [38, с. 458].

Ці дії не відповідають стандарту "щирого співробітництва", викладеному в статті 3 Статуту Ради Європи. Рада Європи не може допустити, щоб фіскальна непоступливість підривала нормативну структуру Страсбурзької системи. Енгель зазначив, що небажання Росії оплачувати свої рахунки також загрожує гарантіям зайнятості співробітників Ради; ці співробітники можуть вирішити продовжити кар'єру в інших установах, якщо така невизначеність продовжиться. Статут РЄ передбачає санкції за невиконання державами своїх фінансових зобов'язань. Згідно зі статтею 9, Комітет міністрів Ради Європи може призупинити право представництва в Комітеті та ПАРЄ члена, який не виконав свої фінансові зобов'язання. У випадку з Росією, РЄ може призупинити право представництва в Комітеті, оскільки представництво Росії в ПАРЄ було де-факто призупинено. Якщо держава-член РЄ наполегливо не виконує свої зобов'язання, її можуть попросити вийти з організації" [38, с. 459-460].

Як зазначають автори Дзехгцяров та Коффі ще одним фактором відмови від співпраці з РЄ є створення внутрішньодержавних перешкод для виконання рішень Європейського суду з прав людини [38, с. 461].

РФ погрозувала подати до суду на ЄСПЛ, оскільки вважає, що ухвалює рішення, які суперечать її національним інтересам. Такі погрози порушують зобов'язання щодо співпраці у сфері захисту прав людини і можуть бути розцінені як спроба вплинути на результат справи в інтересах РФ [38, с. 461].

Відсутність співпраці РФ з ПАРЄ змусила представника російського Сенату зробити неправдоподібне припущення, що судді ЄСПЛ, обрані після добровільного виходу російської делегації з ПАРЄ, не ухвалюватимуть рішення проти Росії [38, с. 461].

Згідно з цією точкою зору, ці рішення є незаконними і не можуть бути виконані, якщо в суді засідає хоча б один такий суддя [38, с. 461].

Юридично це явно неправильно, оскільки Конвенція передбачає лише те, що судді обираються ПАРЄ. Точний склад ПАРЄ не визначено. Усі вибори проходили згідно з внутрішніми процедурами ПАРЄ, тому відсутність участі РФ не скасовує легітимність судів [38, с. 461].

Крім того, цей аргумент також є хибним, оскільки означає, що країна, яка намагається систематично порушувати права людини, може відкликати свою делегацію та згодом стверджувати, що рішення проти делегування є недійсним [38, с. 461].

Тому всі ці фактори відмови від співпраці з РЄ призводять в кінцевому етапі до виключення з міжнародної організації.

Трагічною датою стало 24 лютого 2022 року-жорстоке та повномасштабне вторгнення в Україну. “Україна сама ініціювала провадження в Міжнародному суді ООН та Європейському суді з прав людини. 28 лютого Прокурор Міжнародного кримінального суду (МКС) Карім Хан оголосив про початок розслідування ситуації в Україні, а до 2 березня його офіс отримав звернення від 39 держав-учасниць Римського статуту МКС, що дозволило розпочати активне розслідування”.

“На думку Ельвіри Домінгес-Редондо, така взаємодія є "чудовим і показовим свідченням центральної ролі міжнародного права в засобах, що

використовуються для вирішення конфлікту". Як стверджує Уна Хатвей, "єдине і стійке правове засудження вторгнення є важливим не лише для підтримки надії на майбутнє, в якому Україна буде вільною і незалежною, але й для підтримки міжнародного правопорядку, заснованого на принципі, що сила не може виправдати себе" – пише про це у статті "A TIME OF RECKONING? RUSSIA AND THE COUNCIL OF EUROPE" - Філіп Річ [41].

Рада Європи почала швидко реагувати та надала свій Висновок «Наслідки агресії Російської Федерації проти України» від 15 березня 2022 р. 300 (2022), в якому зазначила, що РФ більше не може бути державою-членом Організації, закликала Комітет міністрів виключити РФ із складу Ради Європи. Вказаний висновок було прийнято на підставі статті 7 Статуту Ради Європи згідно якої «будь-який член Ради Європи, який грубо порушив статтю 3, може бути тимчасово позбавлений права представництва [9].

Не чекаючи офіційного запиту Міністерського комітету Ради Європи, 15 березня 2022 року РФ направила генеральному секретарю Ради Європи заяву про свій вихід із Ради Європи та свої наміри, так би мовити пішла на упередження [26, с. 35]. Комітет Міністрів відхилив цю заяву та офіційно виключив 16 березня 2022 року росію з Ради Європи.

Згідно зі статтею 58 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, денонсація не звільняє державу-учасницю від її зобов'язань за цією Конвенцією щодо дій, які можуть становити порушення цього зобов'язання і які держава-учасниця може вжити. Це буде зроблено до дати, коли стягнення набере чинності. Таким чином, усі скарги, подані проти Російської Федерації до Європейського суду з прав людини до 16 березня 2022 року, а також усі скарги, подані після цієї дати, будуть ґрунтуватися на фактах порушення Конвенції до 16 березня 2022 року, які слід розглядати в суді. Усі інші заяви проти Російської Федерації Європейський суд визнав неприйнятними. При цьому громадяни Російської Федерації не втрачають

права подавати скарги на порушення договірних прав іншими 46 країнами Ради Європи [26, с. 36].

Таким чином, стаття 58 підтверджує, що вислана сторона залишається відповідальною за міжнародним правом за порушення Конвенції, які мали місце лише до цієї дати.

Але згідно зі Статутом Організації (ст. 7) навіть після закінчення процедури видворення та заяви російського уряду покинути Раду Європи, росія юридично перестане бути членом РЄ тільки наприкінці поточного фінансового року, тобто 31 грудня 2022 року [14, с. 251].

Як говорить Костянтин Дзегцяров, “25 років відносин Ради Європи і Росії сповнена конфліктами, відмовою від співпраці Росії. РЄ всі ці роки намагалася вести конструктивний діалог з Росією та спробувати досягти компромісу, але все марно. Російський уряд постійно зневажливо ставився до РЄ”.

Дійсно, починаючи з самого вступу Росії в РЄ, вона вже порушувала Статут. Як зазначає Рік Лоусон, протягом 25 років Росія була "єдиною наддержавою, яка підлягала наднаціональному нагляду в галузі прав людини”.

Отже, правові передумови та підстави виключення РФ почалися ще у 2000 році, коли російська делегація була позбавлена права голосу в зв'язку з ситуацією в Чечні. Відносини Росії та Ради Європи протягом 25 років були сповнені конфліктами. Відмова від співпраці, невиконання фінансових зобов'язань, початок війн, все це призвело до виключення РФ з РЄ.

3.2. Міжнародно-правові та національні наслідки виключення РФ зі складу Ради Європи.

Як вже вище зазначено вихід Росії з Ради Європи показав, що міжнародне право працює, і нікому не вдасться уникнути відповідальності за

всі скоєні порушення. Росія зловживала лояльністю Ради Європи, на те що вона намагалася вирішити конфлікти та дати шанс виправитися.

“Комітет міністрів і Суд не хотіли дати Росії легкий спосіб уникнути відповідальності за масові порушення прав людини в результаті її вторгнення в Україну. Тисячі людей вбивають, катують і незаконно утримують під вартою. Приватне та сімейне життя, права власності та освіта мільйонів дітей були фундаментально, можливо, безповоротно, порушені. Мільйони цивільних осіб втекли до сусідніх країн, а багато інших стали внутрішньо переміщеними особами”.- зазначають Констянтин Дзегцяров та Лоуренс Хелфер у статті “Russia and the European human rights system: Doing the right thing ... but for the right legal reason? [37].

Жодна європейська держава з часів створення РЄ не створювала такі війни, порушуючи територіальну цілісність держави, порушуючи право на життя кожної людини. росія це приклад держави, яка не відійшла від тоталітарного режиму, яка має повністю бути ізольована від цивілізованого світу.

Поточний обсяг справ проти Росії є значним: станом на 28 лютого 2022 року на розгляді перебувало 18 000 заяв. Ми не уявляємо скільки буде скарг по закінченню війни, але росія має відповідати за всі скоєні злочини [37].

Постанова Пленуму Суду від 23 березня 2022 року свідчить про те, що заяви будуть розглядатися і після виходу Росії з РЄ. Пункт 2 передбачає, що ЄСПЛ "залишається компетентним розглядати заяви, спрямовані проти Російської Федерації у зв'язку з діями або бездіяльністю, які можуть становити порушення Конвенції, за умови, що вони мали місце до 16 вересня 2022 року". “Оскільки ми стикаємося з переконливими доказами масштабних порушень прав людини в результаті триваючої війни, ця цифра може ще більше зрости, хоча, здається, неможливо оцінити, скільки жертв все ще шукатимуть правосуддя у Страсбурзі за порушення, ймовірно, скоєні Росією”.-пише у статті Констянтин Дзегцяров та Лоуренс Хелфер [37].

Виключення Росії має деякі наслідки для РЄ, як от наприклад фінансове положення, адже за словами Філіпа Річа “ її відсторонення від повного спектру механізмів РЄ, таких як Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ЄКЗК) та Європейський комітет з соціальних прав. Це також має значні фінансові наслідки для організації (російський внесок у 2022 році становив 34 мільйони євро), які тепер мають бути покриті іншими державами-членами”[41].

Шокуючою новиною було те, що колишній президент Дмитро Медведєв нещодавно заговорив про можливість відновлення смертної кари. Згадаємо те, що Білорусь єдина європейська країна, яка використовує смертну кару як найвищу міру покарання.

На думку Куштріма Істрєфі Росію чекають такі наслідки. “По-перше, особи, які перебувають під юрисдикцією Російської Федерації, більше не зможуть звертатися до Суду. Сюди входять ті, хто може вважатися під ефективним контролем Росії. Єдиний виняток був би досить гіпотетичним, коли російський громадянин може порушити справу проти іншої держави-члена РЄ на основі дуже конкретних обставин”[50].

“ЄКПЛ та її основні протоколи забороняють смертну кару, а мораторій на її застосування є загальновизнаним мінімальним стандартом для членства в Раді Європи. Росія запровадила мораторій у 1996 році, але навіть після 25+ років членства вона ніколи не скасовувала положення Конституції чи Кримінального кодексу, які це дозволяли. Політики вже заговорили про можливе скасування мораторію для введення смертної кари”[50].

“Це становило б велику небезпеку, зокрема, для військовополонених з України, які можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності в Росії. Це також може торкнутися тих, кого вважають політичними дисидентами, наприклад Олексія Навального, так званих іноземних агентів та багатьох інших. Враховуючи грубе поводження Росії зі Статутом ООН, ЄКПЛ

і Гельсінським заключним актом , немає жодного іншого міжнародного чи національного інструменту, який би стримав Росію”[50].

“Залишається багато відкритих питань, зокрема, чи буде дозволено Росії продовжувати свій контр позов проти України, який вона подала влітку 2021 року, і що станеться з іншими незавершеними чи поточними індивідуальними чи міждержавними судовими процесами та рішеннями, які очікують на виконання”[50].

“У грецькому випадку міждержавне провадження було фактично заморожено з відкликанням, але після того, як Комісія завершила свій звіт, детально задокументувавши те, що відбувалося в Греції. Не було жодних індивідуальних справ проти Греції, оскільки вона ще не прийняла право індивідуальної петиції. Натомість ситуація з Росією є більш складною, оскільки більшість міждержавних та індивідуальних справ проти Росії тривають. Крім того, на відміну від справи Греції, вони розглядаються в Європейському суді з прав людини як суді, а не в КМ як політичному органі, як у минулі часи. Тоді Суд не брав участі, оскільки Греція не визнала факультативної юрисдикції” [50].

Що стосується Грузії проти Росії I , наприкінці 2021 року було завершено підписання меморандуму про взаєморозуміння щодо виплати 10 мільйонів євро, але така виплата виглядає вкрай малоімовірною [50].

“Слід визнати, що необхідність мати справу з державами, які не бажають співпрацювати, не є абсолютно новим викликом для Суду. Йому вже доводилося шукати способи виконання своєї функції встановлення фактів у ситуаціях, коли відповідач не допомагав, а то й відверто перешкоджав з'ясуванню того, що сталося. Згадаймо хоча б справи, пов'язані з сумнозвісною програмою видачі ЦРУ, яка за своєю природою характеризується тим, що держави прагнуть діяти під "покровом темряви" (як зазначає О'Бойл). Росія, зокрема, неодноразово намагалася перешкоджати страсбурзьким процесам. У двох гучних міждержавних справах, наприклад,

Грузія проти Росії (I) і Грузія проти Росії (II), російська влада не змогла надати ключові докази, запитані Судом, а в справі Шамаєв та інші проти Грузії і Росії (справа про екстрадицію чеченських заявників з Грузії та їх подальше утримання під вартою в Росії) Росія відмовилася сприяти доступу до затриманих осіб, таким чином, фактично заблокувавши заплановану Судом місію зі встановлення фактів на місці.”- наголошує Анн-Катрін Шпек[46].

На думку Руслана Сидоровича, “виключення Російської Федерації з Ради Європи є довгоочікуваною, передбачуваною та цивілізованою подією. Взагалі, поняття "права людини" та розуміння цінності та гідності особистості вже давно є досить чужими для Росії [30].

У російському законодавстві, ще до масового вторгнення 24 лютого, наголошувалося на створенні Інституту з перегляду рішень ЄСПЛ як судового органу, покликаного забезпечити реалізацію прав людини, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини [30].

Що стосується виконання рішень ЄСПЛ, то, згідно з цією поправкою, російське законодавство вимагало перевірки Конституційним судом Росії на предмет відповідності рішень Конституції. Це є прямим порушенням статті 48 Конвенції [30].

Він говорить, що вихід Російської Федерації з Ради Європи створює певні юридичні складнощі у переслідуванні Російської Федерації за міжнародним публічним правом [30].

Руслан наголошує, що держава, яка виходить з відповідної міжнародної організації, зокрема Ради Європи, втрачає свій статус за міжнародним публічним правом і більше не перебуває під юрисдикцією цієї організації (Ради Європи, ПАРЄ, ЄСПЛ) [30].

При цьому дії Російської Федерації вже давно демонструють абсолютний нігілізм та неповагу до всіх норм міжнародного права, визнання верховенства права та прав людини у всіх їхніх проявах [30].

Припинення членства в Раді Європи підтверджує ще один важливий юридичний факт. Зокрема, протиставлення Росії цивілізованому світу в цілому [30].

Факт виходу Росії з Ради Європи вказує на проблеми з існуючими механізмами врегулювання міжнародних спорів в рамках ООН. Наприклад, сумнівними є перспективи виконання нещодавнього рішення Суду ООН, який зобов'язав Росію припинити збройну агресію проти України [30].

Водночас, це вкотре продемонструє, що Росія, як суб'єкт міжнародних відносин, ігнорує свої зобов'язання як за договорами ООН, так і за договорами Ради Європи [30].

Наслідки, які чекають Росію жахливі для її громадян. Як зазначає Тетяна Анцупова, “населення РФ втрачає великий перелік прав і свобод, міжнародних гарантій, щодо захисту, а саме: право на життя, заборона катування, заборона рабства і примусової праці, право на свободу та особисту недоторканість, право на справедливий суд, ніякого покарання без закону, право на повагу до приватного і сімейного життя, свобода думки совісті та релігії, свобода вираження поглядів, свобода зібрань та об'єднання, заборона дискримінації, захист права власності. Так само, як вона втратила надію на розвиток демократичних інститутів і вільних виборів. Але неможливо втратити те, чого ніколи не існувало”[2].

Правозахисний рух і законодавці в Російській Федерації більше не мають ніякого змісту і сенсу. Багато дипломатів і чиновників в інституціях Ради Європи та делегації Російської Федерації в Раді Європи звільняються, але вони навряд чи захочуть повертатися додому[2].

За відсутності справедливого суду і правосуддя це є поверненням до інквізиції.

В Європі людське життя є абсолютною цінністю. Так звані батьки Конвенції розробляли її статті в період після Другої світової війни, щоб гарантувати, що жахи геноциду і варварства ніколи більше не повторяться.

Російська Федерація, яка вчинила агресію та геноцид проти українського народу і відкрито маніпулювала фактами в тексті заяви про вихід з Ради Європи, довела, що ніколи не поділяла ці цінності [2].

Внаслідок припинення членства Росії в Раді Європи правові та політичні механізми Ради Європи більше не застосовуються до країн, які перебувають під її юрисдикцією: Моніторингові візити ПАРЕ та відповідні звіти, місії зі спостереження за виборами, візити та звіти Комісара Ради Європи з прав людини та багато інших моніторингових механізмів. 25 лютого 2022 року, після рішення Комітету міністрів Ради Європи Ради Європи про призупинення представництва Російської Федерації у двох статутних органах, було призупинено представництво Російської Федерації в усіх комітетах Ради Європи[2].

Після скасування цієї Конвенції може з'явитися довгий список інших конвенцій Ради Європи, які Росія хотіла б скасувати, зокрема тих, які передбачають власні механізми контролю.

Наприклад, йдеться про Європейську конвенцію про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню[2].

При цьому Європейська конвенція проти катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання 1987 року зазначає, що її адміністративний механізм - однойменний Комітет - є додатковим до механізму Конвенції про захист прав людини. Тому мінімальні стандарти тримання під вартою в російській федерації зникнуть як поняття після завершення перевірок Комісії[2].

Держава-агресор зробила антицивілізаційний вибір і рухається до прірви. За 26 років членства в Раді Європи Росія не спромоглася дотриматися навіть мінімальних стандартів гуманності, демократії та верховенства права, послідовно блокує виконання рішень ЄСПЛ, винесених на користь заявників, і вигадує внутрішні фільтри для їх виконання (як це було наприкінці 2015

року, коли були внесені зміни до Закону "Про Конституційний суд Російської Федерації", які на практиці підтвердили, що рішення ЄСПЛ можуть виконуватися, якщо вони не суперечать Конституції РФ). Росія вже давно заслуговує на те, щоб її неодноразово виключали з цієї організації за грубі порушення статті 3 Статуту Ради Європи, але щоразу мотивація зберегти цей міжнародний правозахисний механізм доступним для російського народу переважала [2].

Отже, міжнародно-правовими та національними наслідками стали: в першу чергу для громадян Росії, які тепер втратили великий перелік прав і свобод, міжнародних гарантій, щодо захисту, а саме: право на життя, заборона катування, заборона рабства і примусової праці, право на свободу та особисту недоторканість, право на справедливий суд, ніякого покарання без закону, право на повагу до приватного і сімейного життя, свобода думки совісті та релігії, свобода вираження поглядів, свобода зібрань та об'єднання, заборона дискримінації, захист права власності. За 26 років членства в Раді Європи Росія не спромоглася дотриматися навіть мінімальних стандартів гуманності, демократії та верховенства права.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у ході дослідження правових підстав та наслідків виключення держави-члена зі складу Ради Європи, ми дійшли таких висновків. Становлення Ради Європи відбувалося в контексті розгортання західноєвропейських інтеграційних процесів. 5 травня 1949 р. десять європейських держав-засновниць підписали у Лондоні Статут – міжнародний договір, на підставі якого була створена Рада Європи. Протягом подальшого функціонування РЄ кількість держав-членів постійно зростала і поступово дійшла 47. Особливо чисельним стало розширення складу РЄ після розпаду СРСР та Югославії, коли утворилася значна кількість нових незалежних держав і переважна більшість із виявили бажання набути членства та ратифікувати Статут РЄ.

Після розпаду СРСР та Югославії утворилася значна кількість нових незалежних держав і переважна більшість із ратифікували Статут РЄ, тому склад держав-членів Ради Європи розширився згодом до 47 членів.

Головними критеріями членства є дотримання трьох принципів, які є умовою для прийняття до організації — демократія, захист прав людини та верховенство права. Приймають рішення щодо прийняття заявника у члени статутні органи: Комітет Міністрів та Парламентська Асамблея. Для того, щоб приєднатися до Ради Європи, держави повинні взяти на себе певні, іноді численні та далекосяжні зобов'язання. Вони викладені в Парламентських висновках щодо вступу нових держав-членів і в рішеннях Комітету міністрів, які розглядають заявки на вступ до Ради Європи.

Важливо не тільки розкрити критерії та склад, а й охарактеризувати міжнародно-правову природу припинення членства у Раді Європи.

Комітет Міністрів приймає рішення щодо прийняття та припинення членства Ради Європи. Також він здійснює нагляд за імплементацією

державами-учасницями конвенцій та угод, наглядає за дотриманням державами рішень Європейського суду з прав людини.

Відповідно до Статуту Ради Європи є 2 статті, які регулюють припинення членства. Згідно зі 7 статтею Статуту Ради Європи “Будь-який член Ради Європи може вийти з неї шляхом офіційного повідомлення Генерального секретаря про свій намір”. Та стаття 8 Статуту Ради Європи, яка говорить про те що, “Будь-який член Ради Європи, який грубо порушив статтю 3, може бути тимчасово позбавлений права представництва, і Комітет Міністрів може попросити його вийти з Ради згідно зі статтею 7. Якщо такий член Ради не виконує це прохання, Комітет може прийняти рішення про припинення його членства в Раді, починаючи з дати, яку може визначити Комітет”.

Якщо держава - член буде порушувати Статут Ради Європи і не виконувати свої зобов'язання спочатку Комітет міністрів позбавить права голосу делегації держави-порушниці. Резолюція Комітету міністрів має запропонувати ПАРЄ висловити свою думку, чи справді це призупинення є необхідним. Комітет міністрів повинен розкрити причину свого рішення розпочати процедуру за статтею 8. Тоді ПАРЄ може прокоментувати кожен окрему причину та загалом необхідність призупинення членства.

Після отримання висновку ПАРЄ Комітет міністрів може прийняти рішення про призупинення членства. Рада Європи є дуже лояльною організацією, що надає державам можливість вирішувати проблеми шляхом пошуку компромісу, виробити загальноєвропейські правові позиції для забезпечення єдиного розуміння та застосування цінностей та прав, що охороняються Радою Європи. Але якщо держава-член після позбавлення голосу не досягла цього компромісу, Комітет міністрів приймає рішення про позбавлення представництва делегації цієї країни. Останнім кроком є виключення, це рішення приймається за грубі порушення статті 3 Статуту Ради Європи.

У даній дипломній роботі порівнюється добровільний вихід та виключення держави-члена з Ради Європи. Процедура добровільного виходу держави-члена зі складу Ради Європи регулюється основними правовими актами організації, зокрема Статутом Ради Європи. Відповідно до Статуту, держава-член може письмово повідомити Генерального секретаря Ради Європи про своє намір добровільно вийти з організації. Після отримання такого повідомлення Генеральний секретар повідомляє про це інші держави-члени, а вихід держави з Ради Європи вступає в силу через певний строк, встановлений Статутом.

Добровільний вихід держави-члена зі складу Ради Європи має певні наслідки для самої держави та взаємовідносин з іншими країнами. Зокрема, така держава втрачає право брати участь у прийнятті рішень та голосуванні на засіданнях Комітету Міністрів Ради Європи. У роботі прикладом країни, яка мала добровільний вихід була Греція. Це сталося внаслідок державного перевороту у Греції. Але у 1974 році Греція поновилася ратифікувавши вдруге Статут Ради Європи.

Виключення держави-члена зі складу Ради Європи може статися у випадку систематичних та серйозних порушень принципів, закріплених в Статуті та інших документах організації. Зокрема, порушення прав людини, засад та принципів демократії та правової держави можуть послужити підставою для виключення. Така країна, яка була виключена за груба та численні порушення Статуту РЄ є Росія.

Якщо порівнювати ці два варіанти, виключення несе дуже багато серйозних наслідків як самої країни так і для громадян держави. По-перше, це розрив всіх дипломатичних відносин з державами - членами. Держава-порушниця не має права претендувати на будь-які права, які зазначені у Статуті РЄ, Конвенції про захист прав і основоположних свобод та інші. По-друге, громадяни Росії не можуть звертатися зі скаргами до ЄСПЛ, зникнуть будь-які європейські дотримання прав людей. Також

припиняються моніторингові візити, місії спостерігачів на вибори, візити та доповіді Комісара Ради Європи з прав людини. Якщо Греція згодом поновилася, то Росія навряд чи.

Отже, які є правові підстави для виключення держави-члена з Ради Європи. Серйозні та постійні порушення принципів та цінностей Ради Європи є грубим порушенням і тому може обговорюватися питання про виключення держави-члена. Невиконання зобов'язань, мається на увазі не дотримання Статуту Ради Європи та інших міжнародних договорів. Перш ніж розглядати питання про виключення, Рада Європи може прийняти рішення про призупинення членства держави-члена. Призупинення може бути накладено, якщо є докази серйозного та системного порушення цінностей і принципів організації. Виключення з Ради Європи вимагатиме значного політичного тиску та дипломатичних зусиль з боку інших держав-членів. Рішення про виключення держави-члена, як правило, є результатом консенсусу між іншими державами-членами, оскільки Рада Європи діє на основі міжурядового співробітництва. Виключення з Ради Європи матиме серйозні політичні та дипломатичні наслідки для відповідної держави-члена. Це означатиме втрату довіри і, ймовірно, призведе до ізоляції держави в рамках європейської спільноти.

Конфлікт в організації повинен виходити за межі звичайного рівня, тобто повинна існувати криза. Це означає, що держава-член РЄ, щодо якої розглядається питання про виключення, повинна серйозно знехтувати законними цілями організації. Наприклад, у випадку агресії в організації, метою якої є мир, криза повинна досягти певного рівня, перш ніж може бути порушене питання про виключення.

Юридична процедура виключення держави-члена зі складу Ради Європи передбачає виконання певних етапів та залучення різних органів Ради Європи.

Першим кроком у процедурі виключення є виявлення серйозних і постійних порушень принципів і цінностей Ради Європи державою-членом. Ці порушення зазвичай стосуються демократії, верховенства права та захисту прав людини.

Після виявлення серйозних порушень держави-члени та відповідні органи Ради Європи вдаються до політичного тиску та дипломатичних зусиль для вирішення ситуації. Це може включати двосторонні дискусії, багатосторонні зустрічі та публічні заяви, спрямовані на заохочення держави-члена до виправлення своїх дій та дотримання своїх зобов'язань.

Паралельно готуються звіти та оцінки, щоб документувати порушення та їхній вплив на принципи та цінності Ради Європи. Ці звіти можуть бути підготовлені різними органами організації, такими як Комітет міністрів, Парламентська асамблея, або спеціалізованими моніторинговими органами, такими як Венеціанська комісія або Європейський суд з прав людини.

Консенсус зазвичай досягається шляхом переговорів, дискусій та обміну інформацією між державами-членами.

Комітет Міністрів обговорює ситуацію, розглядає звіти та оцінки і, зрештою, приймає рішення про виключення. Рішення зазвичай приймається кваліфікованою більшістю голосів або одностанно, залежно від правил і процедур Комітету. Якщо рішення про виключення прийнято, Комітет Міністрів повідомляє про це державу-члена.

У даній дипломній роботі розглядаються правові передумови та підстави виключення РФ зі складу Ради Європи. Отже, передумовами та підставами для виключення РФ є :

- початок російсько-чеченської війни, своїми діями Росія позбавила свою делегацію право голосу у РЄ;
- початок російсько-української війни на сході України та анексія Криму, своїми діями Росія призупинила частину мандату російської делегації;

- початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну, як наслідок виключення Росії з Ради Європи;

Такими кроками Росія позбавила себе та своїх громадян багатьох переваг, та створила для себе жахливі наслідки.

Міжнародно-правовими та національними наслідками виключення РФ став такий перелік, чого позбула Росія своїх громадян. А саме:

- Росія не може претендувати на будь-які права, що випливають із Статуту Ради Європи, Конвенції про захист прав і основоположних свобод;
- держава-порушниця не має права бути представником в статутних органах Ради Європи або її допоміжних органах, не має права брати участь в діяльності цієї міжнародної організації;
- громадяни Росії не матимуть змоги звертатися зі скаргами до Європейського суду з прав людини з підстав порушення їхніх прав. При цьому російські судді більше не зможуть брати участь у роботі ЄСПЛ, а адвокатська спільнота Росії, як і інші правозахисники цієї держави, більше не зможуть працювати в світлі цієї Конвенції;
- припиняються будь-які моніторингові візити, місії спостерігачів на вибори, візити та доповіді Комісара Ради Європи з прав людини тощо.

Тому, Комітет міністрів і Суд не хотіли дати Росії легкий спосіб уникнути відповідальності за масові порушення прав людини в результаті її вторгнення в Україну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббакумова Д. Членство в Раді Європи та захист прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. УДК 341.176(4). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/106>.
2. Анцупова Т. Наслідки виключення РФ з Ради Європи. *Закон і Бізнес*. 2022. 16 берез. URL: <https://zib.com.ua/ua/150910.html>.
3. Анцупова Т. Право Ради Європи як особлива підсистема міжнародного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3608/A>.
4. Анцупова Т. роцесуальне право Ради Європи: принципи, система, динаміка : автореф. 2014. 38 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle>.
5. Безносюк О., Гаргат-Українчук О. М., Юрчишин Н. Г. Механізм прав захисту людини в Європейському союзі: теоретико-правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. УДК 341.231.14(075). URL: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.40>.
6. Бем М., Головач М. Вихід агресора з Ради Європи. *European business association*. URL: <https://eba.com.ua/vyhid-agresora-z-rady-uevropy/>.
7. Бошицький Ю. Л., Чернецька О. В., Дей М. О. та ін. Право міжнародних організацій і Україна: у схемах та таблицях: Навчальний посібник. / за заг. ред. Бошицького Ю. Л., Дей М. О. – К.: Видавництво Ліра-К, 2015. – 268 с.
8. Віденська декларація : від 25.06.1993 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU93235D?ed=1993_06_25&an=3.
9. Висновок ПАРЄ: Наслідки агресії Російської Федерації проти України. 2022. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29885/html>.
10. Європейська конвенція з прав людини : від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

11. Змисла М. Вихід Росії з Ради Європи: наслідки для держави-агресора *Юрфем*. URL: <https://jurfem.com.ua/vyhid-rosii-z-rady-europy-naslidky/>.
12. Заблоцька Л.Г., Федорова А.Л., Шинкаренко Т.І. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи: навчальний посібник. К.: Фенікс, 2007. 224 с.
13. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Право Ради Європи». URL: http://77.244.44.2/materials/files/state_building/0193/01.
14. Краснікова О. В. Виключення з Ради Європи як санкція за порушення міжнародних зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. УДК 341.176(4:470)-048.582. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/57>.
15. Кресін О. В. Сучасний етап реформування Ради Європи / О. Кресін // *Європейське право : наук.-практ. фах. журн.* – Київ : Право України. – 2012. – № 1. – С. 138–153. – ISSN 2304–1773.
16. Крупина В. Утворення Ради Європи. *Цей день в історії*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0505T/>.
17. Луць Л. А. Джерела права Ради Європи: загальнотеоретична характеристика /Л. А. Луць // *Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр.* – 2004. – Вип. 27. – С. 19– 25.
18. Луць Л. Правова система Ради Європи: міжнародно-правові та загальнотеоретичні аспекти // *Вісник Львівського університету. Серія юридична: зб. наук. праць* . – 2002. – 37. – С.57– 63.
19. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко, Є. М. Щербина. Дніпро: ДДУВС, 2020. 260 с.
20. Парламентська Асамблея Ради Європи: пер. з фр. І. Шевчук. – К.; Страсбург: Парламентське вид-во, 1998.

21. Піляєв І. С. Рада Європи в контексті формування загальноєвропейського інтеграційного простору. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2009. Вип. 85, ч. 1. С. 17–22.

22. Піляєв І.С. Політико-правові аспекти розвитку та інституціоналізації співпраці між Радою Європи та Європейським Союзом // Держава і право. К., 2003. Вип. 22. С.615-620.

23. Попко Є. Основні тенденції розвитку права Ради Європи. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. УДК.341.1?? URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/3/48.pdf>.

24. Права людини у міжнародному праві : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А. В. Войціховського; [Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.]; передм. А. В. Войціховський. Харків : ООО Планета- Принт» », 2021. 404 с.

25. «Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція, присвячена 25-річчю Національному університету «Одеська юридична академія», 18 листопада 2022 року, м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2022. 665 с.

26. Право Ради Європи та практика ЄСПЛ : навч.-метод. посіб. / укл.: В. В. Форманюк, Р. Ф. Харитонов, Ю. Ю. Акіменко, О. В. Пасечник, О. К. Канєнберг-Сандул, Т. С. Федорова, Д. О. Гребенюк ; за ред. Х. Н. Бехруза ; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 120 с. ISBN 978-966-928-866-0

27. Про Раду Європи- огляд. *Рада Європи*. URL: <https://www.coe.int/en/web/yerevan/the-coe/about-coe/overview>.

28. Рада Європи: 800 європейців: (Основна інформація про Раду Європи, її функціонування та структури). – К.: Кальварія, 2001. – 118 с

29. Санченко А. Загальні теоретико-правові характеристики права Ради Європи / Алевтина Санченко// Публічне право: Науково-практичний юридичний журнал. – 2011. – № 3. – С. 313-319.

30. Сидорович Р. Які наслідки виходу РФ з Ради Європи?. *Юридична газета*. URL:
<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yaki-naslidki-vihodu-rf-z-radi-evropi.html>.
31. Сучасні проблеми міжнародного права. *Liber Amicorum* до 60-річчя проф. М.В. Буроменського : моногр. / авт.кол.; за ред. В.М. Репецького та В.В. Гутника. – Львів; Одеса : Фенікс, 2017. – 564 с. ISBN 978-966-928-118-0.
32. Статут Ради Європи : від 05.05.1949 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text.
33. Флоренц Бенуа–Ромер, Гайнріх Клебес. Право Ради Європи. Прямуючи до загальноєвропейського простору / Пер. з англійської. / К.: К. І. С., 2007. – 232 с.
34. Харитонов Р., Гроза А. Місце Ради Європи в міжнародній системі захисту прав людини. *Нац. ун-ту "Од. юрид. акад."*. URL:
<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>.
35. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини / І. А. Шуміло. – Київ, 2018. – 168 с. – (УДК 341.231.14(075)). – (ISBN 978-966-1681-40-7).
36. Юридичний науковий електронний журнал. URL:
<http://www.lsej.org.ua/>.
37. Dzehtsiarou K., Helfer L. Russia and the European human rights system: Doing the right thing ... but for the right legal reason?. *EJIL:Talk!*. 2022. URL:
<https://www.ejiltalk.org/russia-and-the-european-human-rights-system-doing-the-right-thing-but-for-the-right-legal-reason/>.
38. Dzehtsiarou, K., & Coffey, D. (2019). SUSPENSION AND EXPULSION OF MEMBERS OF THE COUNCIL OF EUROPE: DIFFICULT DECISIONS IN TROUBLED TIMES. *International & Comparative Law Quarterly*, 68(2), 443-476 URL:10.1017/S0020589319000101

39. Dzehtsiarou, Kanstantsin: *Between a Rock and a Hard Place: The Dilemma of Continuing or Ceasing Russian Membership in the Council of Europe*, *VerfBlog*, 2018/11/06, <https://verfassungsblog.de/between-a-rock-and-a-hard-place-the-dilemma-of-continuing-or-ceasing-russian-membership-in-the-council-of-europe/>, URL: 10.17176/20181106-113648-0.
40. Jaskernia J. Rada Europy jako „organizacja wartości”. 2010. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-025173f6-c2fe-4159-a31c-839cfcdef4a>.
41. Leach P. A time of reckoning? russia and the Council of Europe. *Strasbourg Observes*. 2022. URL: <https://strasbourgobservers.com/2022/03/17/a-time-of-reckoning-russia-and-the-council-of-europe/>.
42. Polakiewicz J. Council of Europe (COE). *Oxford Public International Law*. URL: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e607>.
43. Por Romualdo B. G. LA CRISIS RUSA EN EL CONSEJO DE EUROPA: ¿UN PASO EN FALSO DE LA ASAMBLEA PARLAMENTARIA? / B. G. Por Romualdo, L. D. Eugenia // REEI, núm. 40, diciembre 2020 DOI: 10.17103/reei.40.06.2020.URL:<http://www.reei.org/index.php/revista/num40/articulos/crisis-rusa-consejo-europa-paso-falso-asamblea-parlamentaria>.
44. Resolution CM/Res(2022)3 on legal and financial consequences of the cessation of membership of the Russian Federation in the Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/web/cm>.
45. Royer A. *The Council of Europe* / Aline Royer., 2010. – 63 c. – (ISBN). – (9287167451, 9789287167453).

46. Speck A.-K. Russia and the Strasbourg court: evidentiary challenges arising from russia's expulsion from the Council of Europe. *Dissect*. 2022. URL: <https://dissect.ugent.be/russia-and-the-strasbourg-court/>.

47. STATUTE OF THE COUNCIL OF EUROPE and texts of statutory character : of 05.05.1949. URL: <https://rm.coe.int/1680716109>.

48. The Council of Europe : Its Law and Policies. Front Cover. Stefanie Schmahl, Marten Breuer. Oxford University Press, 2017 – Law – 986 p.

49. The origins of the Council of Europe. *cvce.eu*. URL: <https://www.cvce.eu/en/collections>.

50. Parting Paths – Russia’s Inevitable Exit From the Council of Europe. *Home* - *Völkerrechtsblog*. URL: <https://voelkerrechtsblog.org/parting-paths-russias-inevitable-exit-from-the-council-of-europe/> (date of access: 16.06.2023).